

بررسی نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: بخش مرکزی و مشگین شرقی شهرستان مشگین شهر*

عباداله اسدپور

دانش آموخته دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

دکتر سید رحیم مشیری

استاد گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

Email: crept_asadpour@yahoo.com

چکیده:

مردم نواحی روستایی در گذاران زندگی خود بطور مستقیم و غیر مستقیم وابسته به طبیعت هستند، محدودیت منابع طبیعی، رشد روزافزون جمعیت و ضرورت ایجاد اشتغال پایدار برای جمعیت روستایی با تاکید بر حفظ و پایداری محیط زیست، والگوهای زیستی (عشایری - روستایی - شهری)، توجه به مقوله امنیت غذایی در حال حاضر از اهمیت زیادی برخوردار می باشد. بنابراین، برنامه ریزی در تمام ابعاد بویژه زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی - کالبدی بگونه ای که توسعه همه جانبه و پایدار را بدنبال داشته باشد، مطرح می گردد.

کوهستانی بودن شهرستان مشگین شهر و دارا بودن سه الگوی زیست (عشایری - روستایی - شهری) با نگرش مردم شناسی، وجود زمستان های سرد و تابستانهای معتدل و مرطوب با ضریب آسایش بالا بویژه در هشت ماه از سال، شرایط ژئومرفولوژیکی و طبیعی کوه سبلان از بعد کوهنوردی و ژئوپارکی، وجود بیلاقات و مراتع سرسبز و پارک های جنگلی و رودهای پر آب از جمله خیاو چای، مشگین چای، قره سو، وجود اراضی باغی و مزارع جهت توسعه اکوتوریسم، شرایط را برای برنامه ریزی گردشگری بویژه طبیعت گردی که برای عصر پست مدرنیسم مطرح می شود، ضروری ساخته است.

واژه های کلیدی توریسم، اکوتوریسم، توسعه، توسعه پایدار، توسعه روستایی، مشگین شهر، سبلان

مقدمه

در تعامل بین انسان و محیط، جامعه بشری در دوره های مختلف از زمان، به مفاهیم رشد توسعه و توسعه پایدار اندیشیده است. در دوره جدید، پیشرفت های جامعه بشری بویژه علم پزشکی سبب رشد جمعیت در کشورهای در حال توسعه، بویژه در جامعه روستایی شده است. در چنین شرایطی یکی از دغدغه های جامعه بشری چگونگی

* این مقاله از رساله دکتری استخراج شده است که به راهنمایی دکتر سید رحیم مشیری تهیه شده است.

حفاظت از محیط زیست، بصورتی که نیاز نسل حاضر به بهترین نحو ممکن برآورده شود و حقوق آیندگان دستخوش تغییرات سوء نشود، مطرح می شود.

با مطالعه مقدماتی مشخص شد که شهرستان مشگین شهر از لحاظ اقتصادی وابسته به بخش کشاورزی بوده و بخشهای دیگر اقتصادی از جمله صنعت و خدمات (منطقی) در آن توسعه چندانی نداشته است و اقتصاد کشاورزی شهرستان وابسته به محیط و شرایط ناپایدار جوی بوده است. برای خارج کردن اقتصاد شهرستان از وابستگی محض به کشاورزی و بالا بردن سطح درآمدی جامعه روستایی و کاهش فشار بر منابع طبیعی، متناسب با پتانسیل های با لقه و بالفعل شهرستان، اکوتوریسم می تواند بعنوان فعالیتی اقتصادی (صنعتی) مکمل که توان دگرگونی مثبت شرایط اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و فیزیکی - کالبدی منطقه را داشته باشد، جایگزین گردد، بطوریکه امروزه اکثر کشورهای بویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از چشم اندازهای زیبا و طبیعی برخوردارند در برنامه توسعه خود اکوتوریسم را گنجانده اند، طبق آمارهای منتشره در سال ۱۹۵۰ تعداد گردشگران ۲۵ میلیون نفر و در آمدی بالغ بر ۲/۱ میلیارد دلار ایجاد کرده است. اما تعداد گردشگران از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۶۵۰ میلیون نفر در سال ۲۰۰۰ رسیده است و بر اساس پیش بینی ها، تعداد گردشگران در سال ۲۰۱۰ به ۹۳۷ میلیون نفر و در آمد ناشی از آن بالغ بر ۱۰۰۰ میلیارد دلار خواهد رسید و همچنین تعداد گردشگران در سال ۲۰۲۰ به ۱/۶ میلیارد نفر و در آمدی بالغ بر ۲۰۰۰ میلیارد دلار می رسد و بر اساس همین برآوردها، گردشگری رشدی معادل ۴۳ تا ۶۷ درصد در قرن بیست یکم خواهد داشت (W.T.O, 2001, pp10-11) که بیشترین آن مربوط به اکوتوریسم بوده و سرمایه گذاری در این بخش به رشدی بالغ بر ۳۰ درصد خواهد رسید. (سنایی، ۱۳۸۲، ص ۳۶).

فرضیات تحقیق:

فرضیه اول: اگر اکوتوریسم بصورت منطقی در نواحی جغرافیایی توسعه یابد، قطعاً "به توسعه اقتصادی منجر می گردد.

فرضیه دوم: توسعه اکوتوریسم می تواند نقش عمده ای در تحولات اجتماعی- فرهنگی نواحی ایجاد نماید.
فرضیه سوم: شکل گیری اکوتوریسم در نواحی جغرافیایی می تواند نقش عمده ای در تحول و توسعه کالبدی- فیزیکی آن نواحی ایجاد کند.

موقعیت ناحیه مورد مطالعه:

این شهرستان در ۱۲° ۳۸' عرض شمالی و ۱۵° ۴۷' تا ۱۴° ۴۸' طول شرقی واقع شده و تا سال ۱۳۷۲ جزء محدوده اداری سیاسی استان آذربایجان شرقی بوده و در سال ۱۳۷۲ با تصویب مجلس شورای اسلامی جزء محدوده اداری سیاسی استان اردبیل قرار گرفت (لایق، ۱۳۷۷، ص ۲۳). در این مطالعه بخشهای مرکزی و مشگین شرقی با توجه به پتانسیل های بالقوه و بالفعل را که از نظر جاذبه های اکوتوریستی برخوردار بوده، مورد بررسی واقع شده است. طبق آمار سال ۱۳۷۵ جمعیت کل شهرستان ۱۶۴۰۰۷ نفر بوده که از این میزان ۵۶۷۶۶ نفر جمعیت شهرستان در بخش مرکزی در مساحت ۱۱۷۰ کیلومتر مربع و ۲۴۴۶۴ نفر جمعیت در بخش مشگین شرقی در ۵۷۳/۸ کیلومتر مربع از مساحت شهرستان ساکن بوده و تراکم نسبی جمعیت در بخش مرکزی ۴۸/۵ نفر و در بخش مشگین شرقی ۴۲/۶ نفر در کیلو

متر مربع بوده است. (مرکز آمار، ۱۳۷۵، صص ۱۵-۴) جمعیت شهرستان در سال ۱۳۸۵ حدود ۱۵۸۲۲۳ نفر بوده که از این تعداد جمعیت ۶۱۵۸۷ نفر در بخش مرکزی و ۲۴۸۱۲ نفر در بخش مشگین شرقی ساکن بوده و تراکم نسبی در بخش مرکزی ۵۲/۶ نفر در بخش مشگین شرقی ۴۳/۲ نفر در کیلو متر مربع می باشد. (طرح و برنامه ریزی جهاد کشاورزی مشگین سهر، ۱۳۸۵، صص ۲۵-۱۸)

روش شناسی تحقیق:

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی* و از نظر نحوه جمع آوری داده ها توصیفی از نوع پیمایشی می باشد. جامعه آماری تحقیق شامل دو دسته است. جامعه اول شامل گردشگرانی است که از منطقه بازدید می نمایند. جامعه دوم شامل افراد روستاهای بالای ۲۰ خانوار یا بیشتر از ۱۰۰ نفر در بخش مرکزی و مشگین شرقی (لاهرود) می باشند. در این تحقیق با عنایت به تعداد زیاد گردشگران و عدم امکان جمع آوری اطلاعات از همه افراد جامعه آماری، از نمونه گیری استفاده شده است. به منظور بررسی نگرش گردشگران در خصوص نوع جاذبه های توریستی، امکانات زیرساختی و نگرش و رفتار افراد محلی با گردشگران و غیره، نمونه گیری به روش تصادفی صورت گرفته است. بدینصورت که گردشگران جهت پاسخ به پرسشنامه شماره ۱ بصورت تصادفی در یک دوره ۶ ماهه در فصل گردشگری (تابستان و بهار) در مرکز گردشگری آبگرم قینرجه و شایبل انتخاب شدند. برای تعیین حجم نمونه مورد نیاز (n) از فرمول زیر استفاده شده است (بازرگان و همکاران، ۱۳۸۵، ۱۸۶).

$$n = \frac{Z^2 pq}{d^2} \quad (1)$$

Z = مقدار متغیر نرمال واحد متناظر با سطح اطمینان $1 - \alpha$

σ^2 = واریانس متغیر مورد مطالعه

d = اشتباه مجاز عبارت است از:

$$d = |\mu - \bar{\mu}| \quad (2)$$

مقدار d بصورت تجربی توسط محقق تعیین می شود. با توجه به مقدار d و سطح اطمینان (ضریب اطمینان) مورد نظر پژوهشگر که معمولاً ۰/۹۵ یا ۰/۹۹ اختیار می شود، می توان مقدار n را از رابطه (۱) به دست آورد. در فرمول فوق P برآورد نسبت صفت متغیر با استفاده از مطالعات قبلی و $q = 1 - p$ است. چنانچه مقدار p در دسترس نباشد، می توان آن را مساوی ۰/۵ اختیار کرد.

$$Q = 1 - p \quad p = /5 \quad q = 1 - /5 = /95$$

بنابراین حجم نمونه اول (گردشگران) ۱۵۰ می باشد. همچنین برای بررسی نگرش افراد جوامع محلی بخش مرکزی مشگین شهر و مشگین شرقی (لاهرود) در مورد تأثیرات گردشگری در منطقه، ابتدا نمونه گیری به روش خوشه ای صورت گرفته، بدینصورت که از هر دهستان، ۳ روستا برحسب فاصله (نزدیکترین، حدواسط و دورترین) نسبت به مرکز گردشگری آن بخش یعنی آبگرم معدنی قینرجه برای بخش مرکزی و آبگرم معدنی شایبل برای مشگین شرقی انتخاب شده اند.

اما برای حجم نمونه دوم (گردشگری) جهت تکمیل پرسشنامه ها ۱۰ درصد حجم جامعه مورد مطالعه انتخاب شد و در نتیجه ۱۹۶ پرسشنامه در بین افراد جوامع محلی توزیع و تکمیل شد. گردآوری اطلاعات در این مطالعه بصورت کتابخانه ای و اینترنتی و میدانی صورت گرفته است.

جاذبه های اکوتوریستی شهرستان مشگین شهر

حیات وحش:

شهرستان مشگین شهر به سبب واقع شدن در دامنه کوه سبلان، دارای حیات وحش کوهستانی به وسعت ۲۰۰ هزار هکتار بوده که به سبب صید و شکار بیش از حد، حیات وحش این منطقه در معرض انقراض قرار گرفته است، ولی با طرح توسعه مناطق حفاظت شده گندمین و حمایت اداره محیط زیست از آن انقراض حیات وحش جلوگیری بعمل آمده است. این منطقه دارای ۱۱ منطقه مجزا بوده که از این ۱۱ منطقه، ۸ منطقه آن جزء محدوده، مورد مطالعه می باشند. (حسن علیزاده - پروین خاماچی - بهروز، ۱۳۷۰، صص ۱۱۹-۱۲۰)

جنگل و علفزار و جاذبه های اکوتوریستی:

یکی از جاذبه های اکوتوریستی در شهرستان مشگین شهر پارک جنگلی خیاو چایی می باشد. گستره جنگل در منطقه مشگین شهر، اکثراً در بخش مرکزی آن گسترده شده است. از ۲۷ هزار هکتار ۱۲۰۰ هکتار به طور انبوه و حدود ۲۵۸۰۰ هکتار به صورت پراکنده بوده و پارک جنگلی خیاو چایی در دره زیبا و در کنار رود خیاو چایی، گردشگران بیشماری را بسوی خود جذب نموده است. (منابع طبیعی شهرستان مشگین شهر، ۱۳۸۵).

دیدار از حیات وحش و صید ماهی:

دیدار از حیات وحش بدلیل شرایط منطقه از گذشته دور رایج بوده است. البته در گذر زمان شکار و صید گسترده و بدون برنامه، سبب انقراض نسل حیات وحش در این منطقه شده است و از یازده منطقه مهم از نظر گونه های مختلف در شهرستان، هشت منطقه در ناحیه مورد مطالعه، مورد بررسی قرار گرفته است.

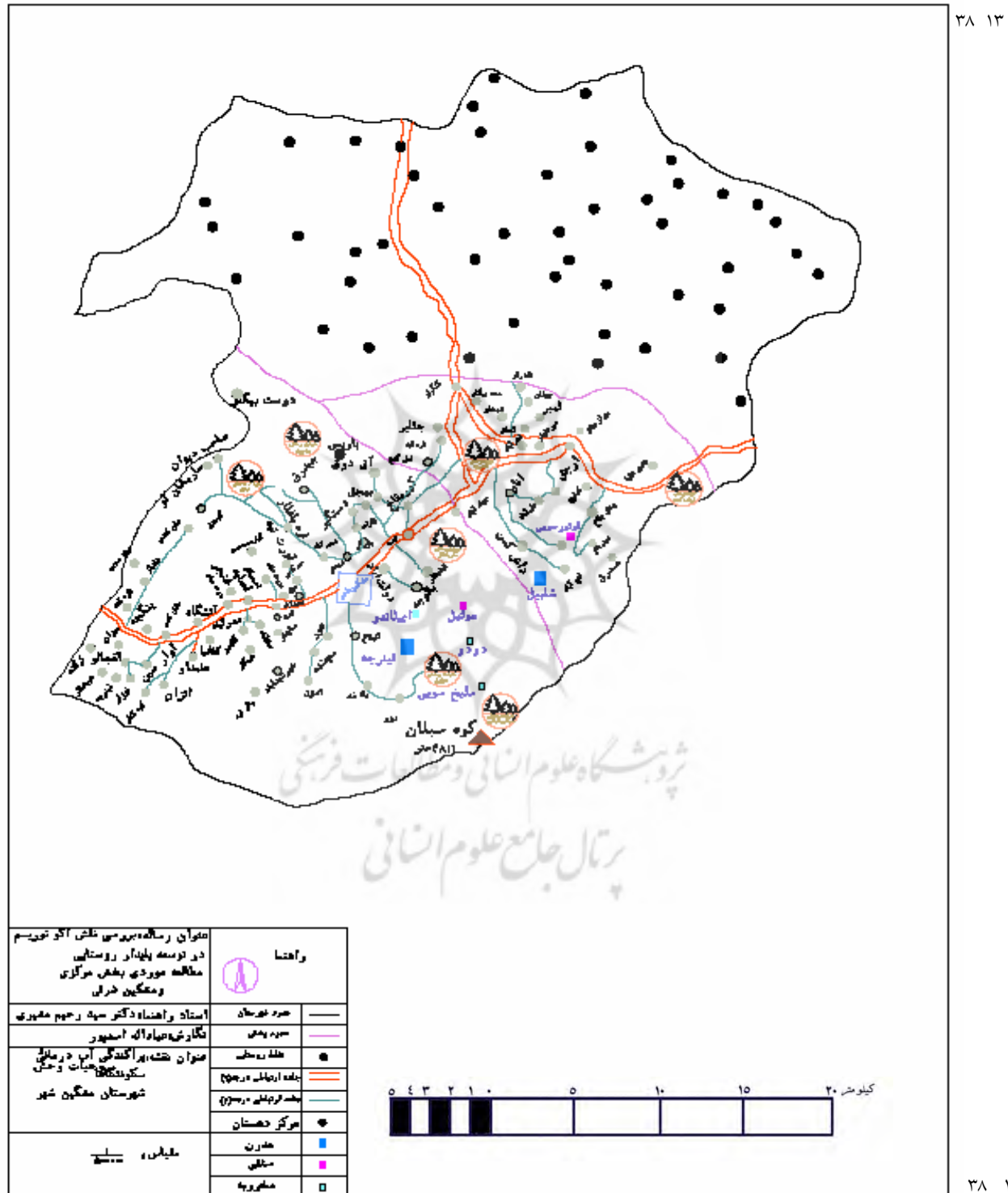
رودخانه های منطقه بعنوان یکی از مهمترین جاذبه های اکوتوریستی بشمار می روند و با توجه به کوهستانی بودن منطقه و برفگیر بودن کوه سبلان رودخانه های مختلفی در شهرستان جریان دارند. رودخانه های دائمی به خاطر شرایط مناسب جهت جذب گردشگران و از بعد اکوتوریسم موثر می باشند.

جاذبه های اکوتوریستی (مردم شناسی) عشایری:

یکی از جاذبه های اکوتوریستی در ایران به طور عام و در شهرستان مشگین شهر به طور خاص گردشگری از بعد مردم شناسی (کوچ نشینی) است. بر اساس آمار سال ۱۳۷۷ ایران دارای ۱۰۱ ایل و ۵۴۷ طایفه بوده و حدود ۲ درصد از کل جمعیت کشور دارای الگوی زیست عشایری بوده اند. یکی از مهمترین ایل های که در دامنه کوه سبلان زندگی می کنند، ایل شاهسون می باشد و شهرستان مشگین شهر بیلاقات قسمت اعظمی از این ایل بشمار می رود (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۷).

فرهنگها برای طبیعت گردان از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد و به این دلیل اکوتوریسم تلاش می کند تا فرهنگ های بومی را حفظ کند و مهارت های سنتی از جمله ساختن پناهگاهها، هنرها و صنایع دستی را در

توسعه زیر ساختهای توریسم ترویج دهد (Lash, G. 1994: pp2-13)* اکوتوریسم به دنبال راهی برای کشف جهان و تجارب دیگر جوامع است و در بسیار اوقات توریسم گروهی به نظام سیاسی ملت میزبان و چالشهای درون جوامع آن توجه نمی کند. اکوتوریسم درصدد بالابردن دانش و آگاهی در مورد مقصد مورد نظر و محیط اطراف آن می باشد. (Merg, M. 2002, pp12-14)

طبیعت درمانی و جاذبه های اکوتوریستی:

شهرستان مشگین شهر به دلیل قرارگیری در دامنه کوه سبلان بویژه وجود دو دره بزرگ در شمال شرقی (شیروان دره سی) و شمال غربی (دره موئیل) و وجود ییلاقات وسیع و سرسبز با آبشارهای متنوع و دسترسی به منابع آب و گیاه دارای ویژگیهای خاص از نظر جذب گردشگر بویژه از بعد درمان بیماران می باشد. یکی از مهمترین این جاذبه ها قرارگرفتن شهرستان مشگین شهر در دامنه کوه سبلان برخوردار از موهبت الهی آبگرم معدنی بوده است. بطوریکه در شهرستان مشگین شهر نه منطقه از نظر آبگرم معدنی شناسایی و مورد مطالعه قرار گرفته اند که عبارتند از آبگرم معدنی قینرجه، شاییل، قوتورسویی، دودو، ایلان دو، ملیح سویی، آغ سو، افزان، موئیل بوده و از بین ۹ آبگرم دو مورد مجهز به هتل آب درمانی زنانه و مردانه مجزا بوده و مطالعات سه آب درمانی دیگر تمام شده و در مرحله اجراء می باشند. (امور آب شهرستان مشگین شهر، ۱۳۸۵، ص ۱۲)

ورزش و جاذبه های اکوتوریستی:

اصولا ورزش در اکثر جوامع زی دهه های اخیرمورد توجه بوده و سرمایه گذاریهای زیادی در این زمینه صورت گرفته است. در این میان ورزشهای منطبق با طبیعت طرفداران خاص خود را دارد. موقعیت شهرستان از نظر توپوگرافی، ارتفاعات مرتفع و برفگیر و صخره ای همراه با یخچال به جاذبه های ورزشی کمک شایانی کرده است.

صخره نوردی:

صخره نوردی یکی دیگر از جاذبه های اکوتوریستی است که طرفداران خاص خود را داشته و دارد. سلسله جبال سبلان بعلت داشتن صخره هایی با اشکال هندسی خاص و تخته سنگهای بزرگی را که در سمت غربی به ویژه در ارتفاعات ۳۵۰۰ متر و هم چنین در قسمت جنوب شرقی در شیروان دره سی از نظر صخره نوردی بسیار مهم می باشد.

یخ نوردی:

در طول آخرین دوره یخچالی کوه آتشفشانی سبلان از ارتفاع ۳۰۰۰ متری به بالا از یخ پوشیده شده بود، بطوری که یخچالها در دره گل سرخ ها، یک مسیر ۲۴۰۰ متری را طی کرده و در دره قوتورسویی و موئیل تا ارتفاع ۲۰۰۰ متری پایین آمده بودند، اما فوران شدید مواد آتشفشانی، رسوبات یخچال را جابجا کرده و امروزه یخچالها را فقط در دامنه شمالی کوه سبلان می توانیم مشاهده کنیم. بطوری که هانس بوبک حد برف دائمی کوه سبلان را در دامنه های شمالی در ارتفاع بین ۴۰۰۰ تا ۴۱۰۰ متر تخمین زده و یخچال در ارتفاع ۴۵۰۰ متر به بالا همیشه قابل رویت می باشد (جداری عیوضی، ۱۳۶۹، ص ۶۷).

کوهنوردی:

کوه سبلان در شمال شرقی آذربایجان و در ۴۰ کیلومتری جنوب غربی شهر اردبیل و در ۲۵ کیلومتری جنوب شرقی مشگین شهر قرار گرفته است. با توجه به اینکه این کوه دارای ارتفاعات و قله های مهم می باشد برای کوهنوردان جهت کوهنوردی دارای اهمیت می باشد.

سلسله جبال سبلان بطور کلی دارای ۳ قله ی معروف است که بزرگترین قله به سلطان سبلان شهرت دارد و ارتفاع آن ۴۸۱۱ متر است. از قله های مهم دیگر آن هرم و کسری می باشد.

اسکی:

اسکی یکی از مهمترین جاذبه های اکوتوریستی در شهرستان مشکین شهر بشمار می رود. اما طرح مطالعاتی ایجاد پیست اسکی زیر نظر سازمان تربیت بدنی انجام گرفته و در مرحله نهایی شدن اجرای پروژه است و با توجه به ارتفاع سبلان و برفگیر بودن منطقه و استفاده از تمام امکانات گردشگری بویژه در فصل سرد یکی از حیاتی ترین گونه اکوتوریستی بشمار می رود.

ژئوپارک سبلان:

ژئوپارک ها برای اولین بار در سال ۱۹۹۸ در جهان مطرح شده و اولین ژئوپارک در اروپا تاسیس شد. در حال حاضر ۳۵ ژئوپارک به شبکه جهانی ملحق شده اند و از این ۳۵ ژئوپارک ۲۳ ژئوپارک در قاره اروپا ۱۲ ژئوپارک در کشور چین واقع شده است. ژئوپارک شهرستان مشکین شهر بر اساس فعالیت های کوه سبلان شکل گرفته است. از مهمترین اشکال ژئومورفولوژیکی در این ژئوپارک، می توانیم شیروان دره، دریاچه کوه سبلان که دارای منظره بی نظیر با ستون های بازالتی حاصل از فرسایش سنگی و ستونهای سنگی در گپز اشاره کرد.

(National Geo science Data base of IRAN.pp1-5)

انرژی زمین گرمایی (ژئوترمال):

انرژی زمین گرمایی یکی از انرژی های تجدید پذیر می باشد که بصورت آبگرم یا بخار گرم در داخل پوسته زمین متمرکز شده است. این انرژی در مناطق خاص از زمین در اعماق بیش از ۳۰۰۰ متری در اطراف کوه های آتشفشانی جوان که متعلق به دوران کواترنری می باشند، کشف شده اند.

ژئوترمال در شهرستان مشکین شهر با توجه به اینکه اولین و بزرگترین نیروگاه تولید انرژی از منبع زمین گرمایی در سطح منطقه خاورمیانه در دامنه کوه سبلان با میزان تولید انرژی ۱۰۰ تا ۱۲۵ مگاوات در مرحله بهره برداری است و چون بصورت نمادین در منطقه بوده از آغاز انجام این پروژه گردشگران بویژه گردشگران کاوشگر را بسوی خود جذب کرده است و در صورت بهره برداری کامل زمینه را برای توسعه سایر جاذبه ها از جمله پرورش ماهی و توسعه کشاورزی گلخانه ای در حوالی آن با استفاده از انرژی تولیدی ژئوترمال، گردشگران بیشتری جذب منطقه می شوند. (فتوحی، ۱۳۸۱، صص ۹۲-۹۳)

اقلیم و آسایش و استراحت

شرایط آب و هوایی شهرستان مشکین شهر از نظر جذب گردشگری با تأکید شاخص های آسایش و آرامش انسانی ترجونگ* و بیکر[□] مورد بررسی قرار گرفته است.

بر اساس مطالعه و طبقه بندی اقلیمی شهرستان مشکین شهر با روش بیکر با تأکید بر بیوکلیمای انسانی CP ۵۰ تا ۶۰ که سرمای خیلی خشن و غیر قابل تحمل است، فقط در شبهای بهمن ماه و شبهای خیلی سرد در ماه های ژانویه، مارس، نوامبر و دسامبر همراه با روزهای سرد دیده می شود. شرایط بیوکلیمای انسانی مساعد در روزهای ماه های آوریل تا اکتبر و شبهای ماه های آگوست، سپتامبر، ژوئن، ژوئیه و می به منطقه حاکم می باشد.

در کل بر اساس شاخص بیکر می توانیم به توسعه شهرستان بویژه از بعد توریستی به طور عام و اکوتوریسم به طور خاص تأکید کرد. در شرایطی که در اکثر نقاط کشور آب و هوای خیلی گرم حاکم بوده این شهرستان دارای آب و هوای معتدل و خنک می باشد (لشگری، ۱۳۸۳، صص ۳۸-۳۷).

جدول شماره ۱: -گونه های گردشگری شهرستان مشگین شهر باتاکید بر فصل و مدت اقامت

ردیف	گونه شناسی	نوع شناسی		فصول فعالیت				زمان قابل استفاده		استقبال				
				بهار	تابستان	پاییز	زمستان	آغاز	پایان	طول (ماه)	کمی	کیفی		
۱	دامنه نوردی	چشم اندازهای زیبا	آب و هوا و آسایش	*	*	*	-	فروردین	آبان	۸	زیاد	عموم گردشگران		
			حیات وحش	*	*	*	*	فروردین	آذر	۹	بسیار زیاد	حرفه ای		
			ژئوپارک	*	*	*	*	تیرماه	آذر	۷	زیاد	عمومی - حرفه ای		
		آبشار	*	*	*	-	فروردین	آذر	۹	بسیار زیاد	عموم	چشم اندازهای زیبا		
			یخچال	*	*	-	فروردین	اسفند	۱۱	بسیار زیاد	عموم			
			جنگل	*	*	-	اردیبهشت	آبان	۸	زیاد	عموم			
			قندیل یخی	-	-	*	*	فروردین	آبان	۷	زیاد		حرفه ای ها	
		۲	مردم شناسی		ژئوترمال	*	*	*	-	فروردین	آذر	۹	بسیار زیاد	کاوشی
					مساکن سنتی و بومی	*	*	*	*	فروردین	اسفند	۱۲	بسیار زیاد	عموم
					لباس و پوشاک	*	*	*	-	اردیبهشت	مهرماه	۶	زیاد	عموم
آداب و رسوم و جشن	*				*	*	-	فروردین	اسفند	۱۲	بسیار زیاد	عموم		
دامداری سنتی	*				*	*	*	اردیبهشت	اسفند	۱۲	بسیار زیاد	عموم		
صنایع دستی	*				*	*	*	فروردین	اسفند	۱۲	بسیار زیاد	عموم		
موسیقی و ترانه	*				*	*	-	اردیبهشت	مهرماه	۶	زیاد	عموم		
کوچ سنتی	*				*	*	-	اردیبهشت	مهرماه	۶	کم	عموم		
گیاهان دارویی	*				*	*	-	فروردین	آذر	۹	زیاد	عموم		
اگر و توریسم	-				*	*	-	تیرماه	آبان	۵	متوسط	عموم		
۳	دیدار از حیات وحش و صید		تماشای حیات وحش	*	*	*	*	فروردین	اسفند	۱۲	بسیار زیاد	حرفه ای		
			صید و ماهیگیری	*	*	-	-	اردیبهشت	شهریور	۵	متوسط	عموم		
			بیلاقات (صونابگم)	*	*	*	-	فروردین	آبان	۸	زیاد	عموم		
۴			آبگرم معدنی	*	*	*	*	فروردین	اسفند	۱۲	بسیار زیاد	عموم		
			کوهنوردی	*	*	*	-	خرداد	شهریور	۴	متوسط	عموم		
۵	جاذبه های ورزشی		یخ نوردی	*	*	*	-	تیرماه	شهریور	۳	کم	حرفه ای		
			صخره نوردی	*	*	*	-	اردیبهشت	مهر	۷	زیاد	حرفه ای		
			اسکی	-	-	*	*	آبان	فروردین	۷	زیاد	حرفه ای		

جدول شماره ۲: شاخص اجتماعی و فرهنگی

ردیف	شاخص فرهنگی - اجتماعی	فراوانی درصد	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین	انحراف معیار	واریانس
۱	تاثیر گردشگران بر گویش محلی	فراوانی	۳۴	۱۰۸	۶۳	۴	۰	۲/۱۸	۷۱۵	۵۱۲
		درصد	۱۶	۵۰/۹	۲۹/۷	۱/۹	۰			
۲	تاثیر گردشگران بر اماکن مذهبی	فراوانی	۳۵	۹۰	۷۴	۷	۰	۲/۲۶	۷۷۶	۶۰۲
		درصد	۱۶/۵	۴۲/۵	۳۴/۹	۲/۳	۰			
۳	تاثیر گردشگران بر پوشش مذهبی	فراوانی	۳۸	۹۸	۵۹	۱۳	۰	۲/۲۳	۸۱۸	۶۶۹
		درصد	۱۷/۹	۴۶/۲	۲۷/۸	۶/۱	۰			
۴	تاثیر گردشگران بر الگوی مصرف محلی	فراوانی	۵۱	۸۴	۵۹	۱۵	۰	۲/۱۸	۸۸۵	۷۸۴
		درصد	۲۴/۱	۳۹/۶	۲۷/۸	۷/۱	۰			
۵	تاثیر گردشگران بر حفاظت از محیط زیست	فراوانی	۱۳۶	۵۸	۱۳	۱	۰	۱/۴۲	۶۳۲	۳۹۹
		درصد	۶۴/۲	۳۷/۴	۶/۱	۰/۵	۰			
۶	تاثیر گردشگران بر پاکیزگی و بهداشت محیط	فراوانی	۱۴۰	۶۳	۴	۱	۰	۱/۳۶	۵۴۲	۲۹۸
		درصد	۶۶	۲۹/۷	۱/۹	۵/۰	۰			
۷	تاثیر گردشگران در ایجاد انگیزه برای مسافرت	فراوانی	۸	۱۹	۸۹	۸۳	۱۰	۲/۲۳	۸۵۵	۷۳۰
		درصد	۳/۸	۹	۴۲	۳۹/۲	۴/۷			
۸	تاثیر گردشگران بر افزایش روند مهاجرت	فراوانی	۳	۱۱	۶۹	۸۸	۳۷	۲/۷۰	۸۷۳	۷۶۳
		درصد	۱/۴	۵/۲	۳۲/۵	۴۱/۵	۱۷/۵			

منبع: عملیات میدانی نگارنده

جدول شماره ۳: شاخص های اقتصادی

ردیف	شاخص های (اقتصادی)	فراوانی درصد	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین	انحراف معیار	واریانس
۹	تاثیر گردشگران بر ایجاد مشاغل	فراوانی	۸	۵۱	۱۱۴	۳۴	۲	۲/۸۶	۰/۷۶۳	۰/۵۸۲
		درصد	۳/۸	۲۴/۱	۵۳/۸	۱۶	۰/۹			
۱۰	تاثیر گردشگران بر درآمد مستقیم	فراوانی	۳۳	۸۱	۷۴	۲۰	۱	۲/۴۰	۰/۸۸۳	۰/۷۸۰
		درصد	۱۵/۶	۳۸/۲	۳۴/۹	۹/۴	۰/۵			
۱۱	تاثیر گردشگران بر درآمد غیرمستقیم	فراوانی	۳	۲۲	۶۳	۱۰۲	۱۹	۳/۵۴	۰/۸۵۵	۰/۷۳۱
		درصد	۱/۴	۱۰/۴	۲۹/۷	۴۸/۱	۹	۰		
۱۲	تاثیر گردشگران بر رونق صنایع دستی	فراوانی	۳	۳۹	۸۹	۷۰	۷	۳/۱۹	۰/۸۲۷	۰/۶۸۴
		درصد	۴/۱	۱۸/۴	۴۲	۳۳	۳/۳			
۱۳	تاثیر گردشگران بر خرید و فروش صنایع دستی	فراوانی	۱	۴۰	۸۷	۷۳	۸	۳/۲۲	۰/۸۱۶	۰/۶۶۶
		درصد	۵/۰	۱۸/۹	۴۱	۳۴/۴	۳/۸			
۱۴	تاثیر گردشگران بر رونق فعالیتهای کشاورزی	فراوانی	۱۶	۶۲	۱۰۷	۲۴	۱۸	۳/۶۷	۰/۷۸۰	۰/۶۰۸
		درصد	۷/۵	۲۹/۲	۵۰/۵	۱۱/۳	۹/۲			
۱۵	تاثیر گردشگران بر خرید و فروش محصولات کشاورزی	فراوانی	۱	۲۹	۸۴	۷۲	۲۲	۳/۵۰	۱/۵۵	۰/۴۱۵
		درصد	۰/۵	۱۳/۷	۳۹/۶	۲۴	۱۰/۴			
۱۶	تاثیر گردشگران بر رونق فعالیتهای دامی	فراوانی	۵	۱۸	۸۸	۸۱	۱۷	۳/۴۲	۰/۸۵۱	۰/۷۲۵
		درصد	۲/۴	۸/۵	۴۱/۵	۲۳/۸	۸			
۱۷	تاثیر گردشگران بر میزان فروش محصولات دامی	فراوانی	۳	۲۱	۸۵	۸۶	۱۴	۳/۴۲	۰/۸۱۷	۰/۶۶۷
		درصد	۱/۴	۹/۹	۴۰/۱	۴۰/۶	۶/۶			
۱۸	تاثیر گردشگران بر خرید از مغازه های محلی	فراوانی	۱۴	۴۹	۱۱۶	۳۰	۰	۲/۷۸	۰/۷۷۳	۰/۵۹۸

منبع: پژوهش میدانی نگارنده

جدول شماره ۴: شاخص های کالبدی-فیزیکی ناحیه مورد مطالعه

ردیف	شاخص	فراوانی درصد	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین	انحراف معیار	واریانس
۱۹	تاثیر گردشگران بر بهبود کیفیت جاده های ارتباطی	فراوانی	۱	۱۳	۸۲	۹۴	۱۸	۳/۷۰	۲/۲۳	۵/۰۱
		درصد	۰/۵	۶/۱	۳۸/۷	۴۴/۳	۸/۵			
۲۰	تاثیر گردشگران بر افزایش وسایط نقلیه	فراوانی	۲	۹	۵۷	۱۱۷	۲۲	۳/۷۱	۰/۷۵۱	۰/۵۶۴
		درصد	۰/۹	۴/۲	۲۶/۹	۵۵/۲	۱۰/۴			
۲۱	تاثیر گردشگران بر افزایش اقامتگاهای صرف غذا و نوشیدنی	فراوانی	۷۲	۷۸	۴۳	۱۶	۰	۲/۰۱	۰/۹۲۸	۰/۸۶۰
		درصد	۳۴	۳۶/۸	۲۰/۳	۷/۵	۰			
۲۲	تاثیر گردشگران بر افزایش کیفیت اقامتگاهای محلی	فراوانی	۱۰۶	۶۷	۳۲	۴	۰	۱/۶۸	۰/۸۰۰	۰/۶۴۰
		درصد	۵۰	۳۱/۶	۱۵/۱	۱/۹	۰			
۲۳	تاثیر گردشگران بر افزایش تردد در منطقه	فراوانی	۹	۱۱	۷۳	۸۹	۲۷	۳/۵۵	۰/۹۳۵	۰/۸۷۴
		درصد	۴/۲	۵/۲	۳۴/۴	۴۲	۱۲/۷			
۲۴	تاثیر گردشگران در افزایش سرویس های بهداشتی	فراوانی	۱۱۵	۵۰	۲۶	۱۷	۱	۱/۷۵	۰/۹۹۳	۰/۹۸۶
		درصد	۵۴/۲	۲۳/۶	۱۲/۳	۸	۰/۵			

منبع: عملیات میدانی نگارنده

استنباط و نتیجه گیری:

در این قسمت با تأکید بر نتایج ناشی از پرسشنامه ها به استنباط تأثیر گردشگری بر توسعه شهرستان متناسب با فرضیه ها پرداخته شده است. اعتبار محتوا ویژگی ساختاری ابزار است که معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می شود و به قضاوت داوران* [متخصصان] بستگی دارد. (بازرگان و همکاران، ۱۳۸۵، ۱۷۱) در این تحقیق نیز از اعتبار محتوا برای تعیین اعتبار (روایی) پرسشنامه ها استفاده شده است. به این صورت که پرسشنامه اول با ۲۴ سؤال و پرسشنامه دوم با ۲۸ سؤال بر اساس سوابق و ادبیات موضوع طراحی شد.

برای مشخص کردن روایی از ۱۹۴ پرسشنامه، ۳۰ پرسشنامه بصورت اتفاقی، انتخاب شدند تا روایی پرسشنامه ها سنجیده شود. در نهایت روایی تأثیر گردشگری در توسعه اجتماعی - فرهنگی با تأکید بر ۱۲ آیتم با آلفای استاندارد ۰/۷۷۴۹ که بیانگر تأثیر گردشگران بر توسعه اجتماعی - فرهنگی بود اما برای سنجش روایی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی ۱۰ شاخص طراحی شده بود که در این ده شاخص روایی با آلفای استاندارد ۰/۷۵۵۳ بوده و برای بررسی روایی در توسعه کالبدی - فیزیکی ۶ شاخص طراحی شده بود و در این ۶ شاخص آلفای استاندارد برابر با ۰/۶۸۹۶ بوده است، نتیجتاً روایی به درست بودن طراحی پرسشنامه و تأثیر گذاری گردشگری بر توسعه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی - فیزیکی را استنباط می کند.

استفاده از آزمون خی دو

این آزمون هنگامی بکار برده می شود که حجم گروههای نمونه زیاد باشد. این آزمون می تواند برای شناسایی عدم تفاوت بین جوامع نمونه برداری شده استفاده گردد، معذالک شرط کاربرد آن بگونه ای است که باید در هیچ یک از خانه های جدول تعداد فراوانی های کمتر از پنج وجود نداشته باشد. (مهدوی، مسعود، ۱۳۸۳، ص ۲۴۱)

در فرضیه اول $p.sig=0/000$ بوده و $H_0=0/005$ رد می شود و H_1 مورد تأیید است. و حداقل با ضریب ۹۵/ فرض صفر رد و فرضیه اقتصادی پذیرفته می شود.

در فرضیه دوم $p.sig=0/000$ بوده و $H_0=0/005$ رد می شود و H_1 قابل قبول است. با حداقل ضریب ۹۵/ فرض صفر رد و فرضیه اجتماعی- فرهنگی پذیرفته می شود.

در فرضیه سوم $P.sig=0/003$ و $H_0=0/005$ رد می شود و H_1 قابل قبول است. با حداقل ضریب ۹۵/ فرض صفر رد و فرضیه کالبدی- فیزیکی پذیرفته می شود.

جدول شماره ۵: نتایج آزمون خی دو

شاخص	فیزیکی-کالبدی	اجتماعی-فرهنگی	اقتصادی
آزمون			
$ch - square 2$	۶۲/۶۴۰	۷۱/۸۵۶	۶۸/۱۰۳
Df	۳۵	۱۶	۱۸
Asymp.sig	/۰۰۳	/۰۰۰	/۰۰۰

* - Expert Judgment

استفاده از آزمون فریدمن:

یکی دیگر از آزمون های مورد استفاده برای استنباط تاثیر گردشگری در توسعه متناسب با فرضیه های ارائه شده، آزمون فریدمن می باشد.

میانگین محاسبه شده نشان می دهد، که از نظر پاسخگویان تاثیر عامل اقتصادی با میانگین ۳۸/۶۹۶۵ در مجموع بالا می باشد. و عامل اجتماعی- فرهنگی با میانگین تاثیرگذاری ۱۸/۶۰۲۰ و عامل کالبدی- فیزیکی با میانگین تاثیر ۱۶/۳۶۳۲ در رده های بعدی تاثیرگذاری قرار دارند.

جدول شماره ۶: میانگین تاثیر فرضیه ها بر اساس آزمون فریدمن

	N	Mean	Std.Deviation	Minimum	Maximum
اجتماعی- فرهنگی	۱۹۴	۱۸/۶۰۲۰	۳/۶۶۰۷۱	۱۱/۰۰	۲۸/۰۰
اقتصادی	۱۹۴	۳۸/۶۹۶۵	۶/۸۷۸۴۰	۱۸/۰۰	۶۴/۰۰
کالبدی- فیزیکی	۱۹۴	۱۶/۳۶۳۲	۴/۲۴۱۷۵	۸/۰۰	۴۶/۰۰

در این آزمون ۷۵ درصد پاسخگویان تاثیر عامل اقتصادی را بیشتر از ۳۳/۵ درصد و ۵۰ درصد پاسخگویان بیشتر از ۳۹ و ۲۵ درصد پاسخگویان بیشتر از ۴۳ برآورد کرده اند.

و همچنین ۷۵ درصد پاسخگویان تاثیر عامل اجتماعی- فرهنگی را ۱۶ و ۵۰ درصد پاسخگویان ۱۸ و ۲۵ درصد پاسخگویان ۲۱ برآورد کرده اند.

تاثیر عامل کالبدی- فیزیکی در توسعه از نظر ۷۵ درصد پاسخگویان ۱۳ و از نظر ۵۰ درصد پاسخگویان ۱۶ و از نظر ۲۵ درصد پاسخگویان ۱۹ برآورد شده است.

جدول شماره ۷: تاثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی- فیزیکی بر اساس آزمون فریدمن

درصد	Percentiles		
	25Th	50Th	75Th
اجتماعی- فرهنگی	۱۶/۰۰۰۰	۱۸/۰۰۰۰	۲۱/۰۰۰۰
اقتصادی	۳۳/۰۰۰۰	۳۹/۰۰۰۰	۴۳/۰۰۰۰
کالبدی- فیزیکی	۱۳/۰۰۰۰	۱۶/۰۰۰۰	۱۹/۰۰۰۰

بر اساس آزمون ناپارامتریک فریدمن و با تأکید بر شدت جریان تأثیر گذاری سه عامل اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی- فیزیکی، نتیجتاً تأثیر گردشگری بر عامل اقتصادی با رتبه ۳ بیشترین تأثیر و عامل اجتماعی با ۱/۷۶ در رتبه دوم و عامل فیزیکی - کالبدی با رتبه ۱/۲۴ در رتبه پائینی تأثیر پذیری از گردشگری قرار داشتند.

جدول شماره ۸- رده بندی شدت جریان تاثیر، بر اساس آزمون فریدمن

	اقتصادی	اجتماعی- فرهنگی	کالبدی- فیزیکی
Mean Rank	۳/۰۰	۱/۷۶	۱/۲۴

با بررسی گسترده در ناحیه مورد مطالعه بانگرس گردشگری (طبیعت گردی) در جوامع روستایی و تاثیر آن بر شاخص های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی- فیزیکی و مطابقت طبیعت گردی با ساختار زیست محیطی

جوامع محلی و اثبات تاثیر مثبت آن با تاکید بر آزمون های خبی (۲) و فریدمن، برنامه ریزی در شهرستان با توجه به شرایط منطقه و وجود پتانسیل های فراوان از جمله ژئوپارک، ژئوترمال، اگروتوریسم، جاذبه های مردم شناسی (عشایری و روستایی) حیات وحش، آبگرم معدنی ضروری بوده و در صورت توجه به چنین پتانسیل هایی ناحیه مورد مطالعه قابلیت تبدیل به مرکز اکوتوریسم کوهستانی ایران را دارا می باشد.

منابع:

۱. اداره آب و فاضلاب شهرستان مشکین شهر، (۱۳۸۵): بررسی وضعیت چشمه های آب گرم معدنی.
۲. اداره منابع طبیعی شهرستان مشکین شهر، (۱۳۸۵): بررسی وضعیت جنگل و مرتع شهرستان مشکین شهر.
۳. بازرگان و همکاران، (۱۳۸۵): روشهای تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات آگاه.
۴. جداری عیوضی جمشید، (۱۳۶۹): ژئومرفولوژی ایران، انتشارات پیام نور.
۵. حسن علیزاده، پروین و خاماچی، بهروز، (۱۳۷۰): شگفتیهای سبلان، انتشارات ایران ویج.
۶. سنایی، وحید، (۱۳۸۲): ماهنامه تخصصی بازاریابی، شماره چهارم.
۷. لایق، مهدی، (۱۳۷۷): پیام سبلان، انتشارات آمه.
۸. لشگری، حسن و داوری، رضا، (۱۳۸۳): فصلنامه سرزمین شماره سوم.
۹. مهدوی، مسعود و ظاهرخانی، مهدی، (۱۳۸۳): کاربرد آمار در جغرافیا با استفاده از نرم افزار SPSS، انتشارات قومس.
۱۰. مرکز آمار ایران، (۱۳۷۵): آمارنامه شهرستان مشکین شهر.
۱۱. مرکز آمار ایران، (۱۳۷۷): سرشماری عشایر کوچنده کشور.
۱۲. مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان مشکین شهر، (۱۳۸۵): آمار منتشر نشده.
13. Lash, G. (1997): What is community – based Ecotourism? in G.bornerneir and M.victor and p. b. durst (eds), proceeding of an inteational semenar held community development (pp.2-13) romefao.
14. Merg, M.(2002): defining Ecotourism.untamed path [on line] available at : <http://www.untamedpath.com/Ecotourism/defining.html>.
15. National Geo science Data base of IRAN .
16. W.T.O,(2001) concepts,definition and forTourism statics,Madrid,Spain.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی